

Josef ŠTĚPÁN
Praha

Hovorová spisovná čeština

Keywords: Colloquial standard Czech, common Czech, everyday language
Klíčová slova: hovorová spisovná čeština, obecná čeština, běžně mluvený jazyk

Abstract

The article delimits the so-called Colloquial Standard Czech as a language variety of the Czech. This variety is to be distinguished from the Common Czech, which is closest to the Colloquial Standard Czech of all the language varieties: through the Colloquial Standard Czech, the Common Czech enriches the Standard Czech. The paper criticises the fluctuation of the concepts of standardness, Colloquial Standard Czech, Everyday Language. The linguistic means of the Colloquial Standard Czech cover all the levels of the language system; in the paper only the syntactic means are mentioned.

Článek vymezuje hovorovou spisovnou češtinu jako jazykový útvar češtiny. Tento útvar je třeba odlišovat od obecné češtiny, jež je hovorové češtině z jazykových útvarů nejbližší; přes hovorovou spisovnou češtinu obohacuje obecná čeština češtinu spisovnou. Kritizuje se rozkolísávání pojmů spisovnost, hovorová spisovná čeština, běžně mluvený jazyk. Jazykové prostředky hovorové spisovné češtiny se vyskytují na všech rovinách jazykového systému; v článku se uvádějí jen syntaktické prostředky.

1. Úvod

Cílem článku je v dnešní složité sociální, územní a funkční stratifikaci češtiny,¹ kdy dochází v lingvistice při jejím poststrukturalistickém (antisystémovém) popisu k narušování integrity současné spisovné češtiny zpochybňováním pojmů spisovnost a hovorovost,

¹ Na rozmanitost, mnohdy až protikladné názory reagoval výstižně už A. Stich, 2004, s. 26n.

teoreticky se zabývat pojmem *hovorové spisovné češtiny*.² Tento pojem je v praxi užitečný právě v nejnovější době, kdy se obnovují v české společnosti elity, jež byly před rokem 1989 potlačovány a jež právě takovou češtinu potřebují a používají. Hned v úvodu je třeba zdůraznit, že existuje pevná pozice pojmu *spisovnost* ve vědomí současné české společnosti³ a že chápeme pojem *hovorovost* jako protějšek *knižnosti*.⁴ Článek, který kritizuje současnou rozkolísanost pojmů, je jedním z možných přístupů k hovorové spisovné češtině a ke spisovné češtině vůbec a v nové společenské situaci rehabilituje pojem *hovorové spisovné češtiny*, který má svůj původ už v době první republiky, pokoušíme se ho však naplnit novým obsahem, jenž spatřujeme ve variety-based přístupu, v útvarovém pojetí češtiny. Tím se lišíme od dnešních hlavně stylistických teoretických koncepcí, které vycházejí z komunikačních situací, jež však nelze inventarizovat, protože jejich soubor je neomezený; to, že tyto koncepce opomíjejí spisovnost, po které je společenská poptávka, je jejich hlavním nedostatkem. Hovorovou spisovnou češtinu považujeme za strukturní útvar, jak naznačujeme aspoň u syntaktické roviny. Je zapotřebí pře-

² Jsme si vědomi toho, že dnes přívlastek *hovorový* chápou laikové a někteří lingvisté z Čech ve významu 'nespisovný', proto důsledně připojujeme přívlastek *spisovný*. Až se vžije, že hovorové projevy jsou spisovné, pak už nebude třeba přívlastku *spisovný* užívat. Na rozdíl od české lingvistiky se ve slovenské lingvistice běžně užívají pojmy *hovorovost*, *hovorová slovenština*. V Rusku je uznáván pojem *razgovornyj jazyk*. V obou těchto jazycích jde o útvary spisovné. Není v nich podobný útvar, jako je v Česku obecná čeština. O jazykových útvarech (různotvarech) ve slovanských jazycích, zvláště hovorové slovenštině a ruštině srov. V. Barnett (1977).

³ Svědčí o tom cenné statistické údaje z celonárodního sociolingvistického výzkumu postující ke spisovné češtině z roku 2010, kdy se pro spisovnou češtinu vyjádřilo 72,1 % respondentů (J. Svobodová 2011a, s. 91; dále J. Svobodová a kol. 2011b).

⁴ Pojem *hovorové češtiny* nelze zaměňovat s pojmem *mluvené češtiny*, protože protějškem mluveného jazyka je jazyk psaný (písemný). Mluvený projev nemusí být hovorový a naproti tomu hovorový projev může být i psaný (osobní korespondence), srov. nejnověji Z. Hladká – O. Martincová (2012).

devším fundovaných materiálových studií (chybí dosud monografie, která by se zabývala hovorovou spisovnou češtinou, pro obecnou češtinu je jí příručka J. Hronka, 1972). Chceme ukázat, že vývoj lingvistiky byl a je složitý, ale že čeština zákonitě směřuje k plnému konstituování hovorové spisovné češtiny a že při tom by měli pomáhat i lingvisté.

V tomto příspěvku se budeme hlavně obecně zabývat jazykovým systémem hovorové spisovné češtiny. Nejprve si všimneme postavení této češtiny v systému jazykových útvarů (oddíl 2), podrobně se budeme věnovat dlouhodobému a systematickému rozkolísávání obsahu některých lingvistických pojmů-termínů, jako je např. pojem *spisovnost*, *hovorová (spisovná) čeština*, *běžně mluvený jazyk* aj., rozkolísávání, které vede k nejednoznačnosti v útvarovém chápání češtiny (oddíl 3). Podáme vymezení pojmu *hovorové spisovné češtiny*, její normy a kodifikace (4). V 5. oddílu si všimneme stručně některých empirických dat, a to hovorových spisovných prostředků na syntaktické rovině jazykového systému. V 6. oddílu jde o zobecňující závěr.

2. Postavení hovorové spisovné češtiny v systému jazykových útvarů

Postupujeme od systému jazykových prostředků (langue) k jejich společenskému hodnocení ze strany uživatelů jazyka na ose jazykových útvarů.⁵ Naším metodologickým východiskem je spisovný jazyk. Spisovný jazyk pojmáme v tom smyslu, že má dynamickou spisovnou normu, která se projevuje v existenci variant spisovných jazykových prostředků na jednotlivých rovinách jazykového systému. Vedle regionálních, oblastních (západních a východních, českých a moravských) variant⁶ jde především o historicky pod-

⁵ Na Havránkovu novátorskou koncepci jazykových útvarů především s obecnou češtinou navazuje P. Sgall (1990).

⁶ Např. v ortoepii skupina *sh-* na začátku slova vyslovovaná spisovně v Čechách [sch] a spisovně na Moravě [zh] (Jedlička 1974, s. 73n.). Samostatně o oblastních variantách spisovného jazyka srov. A. Jedlička (1971).

míněné jevy, varianty, které ustupují nebo nově nastupují (Jedlička 1974, s. 70n.), jevy, které musí zaznamenávat kodifikace spisovné normy, jež by měla respektovat pružnou stabilitu normy spisovného jazyka.

Základními jazykovými útvary, které jsou ovšem jistými abstrakcemi a které uživatel identifikuje při hodnocení systému jazykových prostředků, jsou spisovný jazyk spolu s hovorovým spisovným jazykem,⁷ jež mají celonárodní platnost, prestižnost a kodifikovanost normy, dále útvary běžně mluveného jazyka včetně obecné češtiny (definici *běžně mluveného jazyka* viz níže pozn. 14) a dialekt.⁸ Na rozdíl od jiných jazyků se zdá tento systém útvarů unikátní především v tom, že obsahuje hovorový spisovný jazyk a obecnou češtinu,⁹ která se mu z útvarů běžně mluveného jazyka nejvíce přibližuje, protože některé jazykové prostředky obecné češtiny jsou celonárodní, ale tato čeština na rozdíl od hovorového spisovného jazyka nemá kodifikaci. Třebaže v současné době dochází k uvolňování vazeb mezi jazykovými útvary, každý jazykový útvar má svůj systém jazykových prostředků gramatických, fonologických a lexikálních.

Autorem termínu-pojmu *hovorový spisovný jazyk* je B. Havránek, který na základě svých dobrých znalostí o vývoji jazyka a diskusí v Kanceláři Slovníku jazyka českého ho vymezil jako funkční jazyk

⁷ Při konstituování hovorové spisovné češtiny jako jazykového útvaru v 19. století byly jisté komplikace, jak nejnověji píše z hlediska sociálně kulturního, sémiotického a mentálního německá slavistka Leeuwen-Turnovcová (2002, s. 179n.), srov. i J. Štěpán (2004, s. 19). Dodnes z toho vyplývá ještě jistá nestabilita hovorové spisovné češtiny, kterou by měli pomáhat odstraňovat lingvisté.

⁸ Jiné systémy jazykových útvarů, které ovšem počítají s hovorovou spisovnou češtinou, mají lingvisté s původní specializací dialektologickou, srov. spisovný jazyk včetně hovorové češtiny, obecná čeština, interdialekty a teritoriální dialekty (Krčmová, Chloupek 2002, s. 193), spisovný jazyk, hovorová vrstva, běžná mluva, obecná čeština a moravština, interdialekty, polonářecí mladá, tradiční nářečí (Utěšený 1980, s. 13) aj.

⁹ Tuto unikátnost bude třeba ještě ověřovat dalším výzkumem v jiných jazycích.

a funkční styl (1932, s. 42; 1942), v tom na něho navázala řada lingvistů jako A. Jedlička (1974, s. 101n.; 1973, s. 95), M. Jelínek (1966, s. 104n.) aj. Podle J. Hrbáčka (1983, s. 111) je hovorový styl dán použitím výrazových prostředků a nikoli funkcí. Naproti tomu F. Kopečný (1949) nepracoval se stylem, ale definoval *hovorový spisovný jazyk* jako jazykový útvar, srov. také M. Jelínek (1963). J. Bělič, který uvažuje o stylovém útvaru (1958, s. 59), nejvíce propagoval hovorový jazyk, který by se lišil od spisovné normy jen tím, že by ve svém repertoáru neměl jazykové prostředky knižní. Naše definiční vymezení hovorové spisovné češtiny jako útvaru uvádíme v 4. oddílu.

3. Rozkolísání základních pojmů při popisu češtiny spisovné, běžně mluvené a hovorové

Jak je známo z probíhajících diskusí, integrita spisovné češtiny je v současné době, kdy jsou zpochybňovány normy vůbec, narušována především zvnějšku, z pozic příznivců obecné češtiny (Čermák, Sgall, Vybíral 2005; Cvrček, Vybíral 2005; Sgall 2010; Cvrček a kol. 2010).¹⁰ Jejich argumenty proti současnému stavu spisovné češtiny jsou namířeny proti jejím rysům, které považují za knižní, ale přitom se jim nehodí pojem *hovorová spisovná čeština* (Sgall, Hronek 1992, s. 24). Vystupují jako tvůrci tzv. progresivní (perspektivní) češtiny, do níž vnášejí prvky obecné češtiny, a přišli i s tzv. pluralitou kodifikací.¹¹

Pojem *spisovnost*¹², který se netýká jen morfologie, ale i dalších rovin jazykového systému, sice nelze systémově-lingvisticky exaktně

¹⁰ Že jsou tato pojetí kritizována i v mimolingvistické veřejnosti, o tom svědčí i článek spisovatele L. Vaculíka (2008, s. 158–159).

¹¹ Nejednoznačnosti v útvarovém chápání češtiny si je vědom i V. Cvrček (2012, s. 104).

¹² Pojem spisovnosti byl podrobně zkoumán v knihách A. Jedličky (1974), J. Chloupek (1986), nejnověji J. Svobodové a kol. (2011b). Spisovný jazyk je definován čtyřmi rysy: kodifikovaností, slohovou mnohvrstevnatostí, vyšší komunikativní funkcí a sebereflektující metajazykovostí (Chloupek 1995, s. 45). Důležitý je také *záměr* uživatele jazyka (Chloupek 1986, s. 23, 83). Nevycházíme z apriorní (ideální)

definovat, ale vyplývá z důležitosti situací, ve kterých se používá. Spisovnost, která je u nás založena na tradici francouzsko-německé, spojené se „spisováním“, s literaturou, je v poslední době nahrazována původně anglosaským pojmem *standard*. Termín *spisovnost* vznikl v době romantického zájmu o jazyk v době národního obrození, kdy rozhodujícím pramenem byla krásná literatura. Dnes už nejde o termín popisný, o „jazyk spisů“, ale značkový, který označuje nejen jazyk psaný, ale i mluvený. Nelze však nahrazením pojmu *spisovná čeština* pojmem *standardní čeština* skrývat přejímání jevů obecné češtiny do standardní (spisovné) češtiny, přičemž u standardní češtiny jde o zahrnutí „diapazonu mezi psaným a neformálním mluveným jazykem“ (Čermák, Sgall, Vybíral 2005, s. 107).¹³ V. Cvrček píše:

Pouhé nahrazení pojmu *spisovnost* za *standard* beze změny obsahu pojmu by nic nevyřešilo (Cvrček 2006, s. 58).

Pojem *spisovnost* odmítá i nejnovější stylistická teorie J. Homoláče a K. Mrázkové (2014), která programově vychází od komunikační oblasti běžného dorozumívání.

Brněnská *Příruční mluvnice češtiny* (1. vyd. 1995) místo termínu *spisovný jazyk* pracuje spíše s termínem *jazyk standardní* jako se synonymem, nemění se tedy obsah pojmu, do spisovné (standardní) češtiny se nevnašejí jevy obecné češtiny. Nepřijímáme koncept tzv. plurality kodifikací, který by rozkolísal spisovnou normu, a domníváme se, že brněnské pojetí má všechny předpoklady k tomu, aby se stalo no-

představy spisovnosti, ale z toho, že hlavním pramenem při zjišťování spisovné normy jsou odborné texty (Štěpán 2009a, s. 66), protože jejich autoři *záměrně* užívají spisovný jazyk. Dalším důležitým pramenem, jehož vliv vzrůstá v současné komunikaci, jsou texty publicistické; v mluvených médiích je možné zkoumat složitou situaci, a to především za pomoci dobrých řečových vzorů (Palková 2008–2009, s. 21). Speciální postavení mají hovorové texty v prostě sdělovacím styku.

¹³ J. Horecký chápe standardní útvar, k němuž se F. Čermák – P. Sgall – P. Vybíral (2005) odvolávají, jako útvar polooficiální (Horecký 1978, s. 64), jeho ztotožnění se spisovným jazykem, k němuž u F. Čermáka a kol. dochází, vede ovšem k užšímu chápání spisovnosti. Spisovná čeština však není jen prostředkem vyjadřování oficiálního, ale slouží i nenucené, přirozené, živé řeči.

vou, obecně přijímanou kodifikací češtiny po starší kodifikaci B. Havránka a A. Jedličky (1988). Uvažuje totiž v rámci kultivované formy národního jazyka o formách standardních, do kterých patří jazykové prostředky neutrální, knižní, archaické, ale i hovorové. Nově pracuje s prostředky substandardními, jimiž označuje výrazy a tvary, které jsou velmi rozšířené a obecně užívané, ve veřejném projevu však působí nevhodně (*Příruční mluvnice češtiny* 1995, s. 17–18). Bylo by ovšem z hlediska nelingvistické veřejnosti vhodné, kdyby tato mluvnice pracovala s termínem *jazyk spisovný*.

Pražská *Akademická gramatika spisovné češtiny* (Štícha et al., 2013, s. 17) nemá aspirace být kodifikací spisovné češtiny.

K. Hausenblas v padesátých letech minulého století považoval termíny *obecná* a *hovorová čeština* za synonyma (osobní sdělení A. Jedličky). Později se částečně přiklonil k Havránkovu pojetí spisovné češtiny, ale své starší pojetí jen modifikoval tak, že při vymezení spisovného jazyka psal o „vztahu vlastních spisovných projevů k projevům hovorovým, »běžně mluveným«” (Hausenblas 1971, s. 27). Hovorové projevy už nepovažoval za obecně české. F. Daneš začal užívat termín *běžně mluvený jazyk* ne pro označení nějakého nespisovného útvaru,¹⁴ nýbrž situačně a funkčně „pro repertoár všech různých jazykových prostředků (nespisovných, ale zčásti i spisovných, resp. společných), kterých se užívá v situacích, v nichž se nepředpokládá závazné užívání spisovného jazyka” (Daneš 1969, s. 100).¹⁵

¹⁴ Běžně mluvený jazyk v češtině chápeme ve shodě s A. Jedličkou (1974, s. 38) jako takové útvary mluvené češtiny, které stojí v přechodném pásmu mezi vyhraněnými strukturálními útvary, jimiž jsou spisovný jazyk a dialekt. Nejdůležitější postavení v tomto pásmu má obecná čeština, což je specifikum českého národního jazyka, dnes je obecná čeština už o něco více než interdialekt, dále jsou tam interdialekty. Do běžně mluveného jazyka patří i městská mluva. Běžně mluvený jazyk se uplatňuje ve vymezené komunikační sféře, v projevech prostě sdělovacího styku, které nemají prestižní charakter. V ruštině neexistuje útvar podobný obecné češtině, a proto čeští rusisté rozumějí běžně mluveným jazykem mluvenou podobu spisovné ruštiny jako strukturální útvar (kolektiv rusistů UK, 1973, s. 27).

¹⁵ K tomuto pojetí se hlásí ještě i dnes, srov. F. Daneš (2012, s. 53). O. Müllerová (1994, s. 10) dokonce vůbec opouští útvarový termín *běžně mluvený jazyk*, zavádí

Toto pojetí *běžně mluveného jazyka* přeceňuje pojem *funkce*, což je pro českou lingvistiku charakteristické, a nedoceňuje strukturální pojmy *útvár* a *spisovnost*. Pro takto vymezený běžně mluvený jazyk se užívá později také termínu *běžná mluva* (Krčmová, Chloupek 2002, s. 193), nejnověji při stratifikaci češtiny na toto funkční pojetí navazuje O. Bláha (2009). Běžnou mluvu jako jazykový útvar chápe O. Martinčová (1998, s. 16). Dále u F. Daneše nacházíme synonymii *obecně český* a *hovorový jazykový jev* (Daneš 2004, s. 120). Dokonce uvažuje o svém „otevřenějším” pojetí *spisovného jazyka* (Daneš 2009, s. 91).¹⁶

Pojem-termín *hovorová spisovná čeština* vymezený Pražskou školou byl tak postupně rozkolísáván některými našimi lingvisty, kteří využili toho, že laici užívají výrazu *hovorová čeština* jako synonyma *nespisovné mluvené češtiny*, protože se domnívají, že jde o významový protiklad k původnímu významu termínu *spisovný jazyk*, jímž byl význam „jazyk spisů”.¹⁷ Pojem-termín *hovorová čeština* v současné české jazykovědě zpochybňuje v nejnovější době F. Daneš, podle kterého vývoj směřuje k vytvoření jednotné „obecné češtiny” a který proto hovorovou češtinu jako jazykový útvar zásadně odmítl (Daneš 1988, s. 24) a označil ji jako „chiméru”; toto nápadité, ozvláštněné označení předního lingvisty se hodně rozšířilo v devadesátých letech mezi našimi jazykovědci. Danešovo funkční a situační pojetí nejnověji prosazuje hlavně kniha S. Čmejrkové a J. Hoffmannové (2011), která zdůrazňuje oblibu nespisovné spontánní řeči.

termín *mluvený text*. Vychází přitom z interakčního pojetí komunikace, které více přihlíží k nadvětným jednotkám než k nižším jazykovým jednotkám a má blíže ke stylistice než ke gramatice. Nezmiňuje se o hovorové češtině.

¹⁶ Domníváme se, že zde má na mysli otevřenost vzhledem k příznivcům obecné češtiny. Před více než 50 lety napsal F. Daneš s P. Sgallem stať, v níž uvažuje o obecné češtině dokonce jako o běžně mluvené podobě našeho národního jazyka, která je na stejné úrovni jako spisovná čeština (Daneš, Sgall 1964, s. 26).

¹⁷ Přitom laici-Moravané a Slezané prakticky užívají v prostě sdělovacím styku hovorovou spisovnou češtinu, a to pokud jde o morfológickou rovinu.

Už v šedesátých letech 20. století bylo přesvědčivě v diskusi s P. Sgallem (1960) ukázáno, že při užívání češtiny v jazykových projevech právě přes hovorovou podobu spisovné češtiny pronikají jevy z obecné češtiny a jiných interdialektů do psaného jazyka spisovného (Bělič, Havránek, Jedlička, Trávníček 1961, s. 102n.). P. Sgall jako propagátor obecné češtiny pojem *hovorové spisovné češtiny* stále odmítá (Sgall 2010, s. 82). Užívá termínu *hovorové vyjadřování* v jiném významu, a to jako protiklad k vyjadřování písemnému (Sgall 2010, s. 79).¹⁸ Současně však slovo *hovor* užívá v termínu *běžný hovor* ve významu pro všechny běžně dorozumívací projevy bez zřetele na užitý jazykový útvar (Sgall 1994, s. 34). Sgallův pokračovatel V. Cvrček (2010) s hovorovostí, s hovorovou češtinou nepracuje vůbec.

Pojem *hovorové spisovné češtiny* v poslední době obhájovali především J. Kraus (1993), J. Hrbáček (1995), O. Uličný (1998–1999) a R. Šrámek (2012). D. Davidová (1995) ukazuje, že v Olomouci, Ostravě i v Brně vzniká *hovorová spisovná čeština* v určitých okruzích mluvčích v každodenním hovoru. Češi na Moravě a ve Slezsku užívají spisovný jazyk hovorový v řeči mluvené, která neneso nebo nemusí nést rys jasné důvěrnosti (Davidová a kol., 1997).

I přes odmítnutí hovorové češtiny u F. Daneše a P. Sgalla, kteří přeceňují roli obecné češtiny, se domníváme, že pojem *hovorové spisovné češtiny* jako prestižního jazykového útvaru, který slouží veřejným, kulturním a kultivovaným mluveným projevům, má své oprávnění a že tato čeština v poslední době posiluje nejen na Moravě a ve Slezsku, ale i v Čechách v souvislosti se změnou společenského klimatu po roce 1989, a to s obnovením elit při rozvrstvení české společnosti, což se mimo jiné projevuje při činnosti nejrůznějších organizací (např. Americký klub dam), s náboženskou svobodou atd. Bylo by

¹⁸ Nejdůležitější je pro P. Sgalla pojem obecné češtiny, která, jak známo, je pro něho hlavním pramenem češtiny spisovné. Do obecné češtiny zahrnuje dokonce i nářečí, které označuje jako oblastní variantu obecné češtiny, srov. P. Sgall (2011, s. 207). Souhlasíme s tím, že obecná čeština se jako útvar rozšiřuje, platí ovšem, že je to teritoriálně podmíněný útvar národního jazyka, který se neužívá na většině Moravy a ve Slezsku.

užitečné podat sociolingvistický výzkum současného společenského klimatu, v němž je zájem o hovorovou spisovnou češtinu.

4. Vymezení hovorové spisovné češtiny, její norma a kodifikace

Abstrahujeme od toho, že hovorová čeština je funkční jazyk a funkční styl spisovné češtiny a hovorovou češtinu chápeme s F. Kopečným, M. Jelínkem a dalšími lingvisty jako jazykový útvar. Definujeme *hovorovou češtinu* jako jazykový útvar (podútvár spisovné češtiny), který je zbaven z jedné strany knižních jevů¹⁹ a který z druhé strany neobsahuje jevy běžně mluveného (nespisovného) jazyka (jeho vymezení poznámka 14). Pro tuto češtinu jsou charakteristické některé hovorové jazykové prostředky.²⁰ Hovorovou spisovnou češtinu užívají mluvčí, kteří aktivně ovládají a užívají spisovný jazyk tak, že mluví nenuceně, živě a přirozeně, aniž by budili dojem oficiálnosti. Tento útvar se používá ve všech funkčních stylech spisovné češtiny (prostě sdělovacím, odborném, publicistickém a uměleckém). V těchto stylech se tak vytvářejí hovorové spisovné projevy.

Hovorová spisovná čeština jako útvar má své prostředky na fonologické, morfologické a syntaktické rovině gramatického systému a ve slovní zásobě a tyto prostředky vytvářejí její *n o r m u*. V gramatické normě všech rovin jsou ovšem jisté mezery, protože pro něk-

¹⁹ Knižní jevy, knižnost chápeme v polaritním vztahu k jevům hovorovým, hovorovostí. Přitom knižnost a hovorovost považujeme za dva příznakové póly opozic knižnost – neutrálnost a hovorovost – neutrálnost. Dříve šlo o široký význam pojmu knižní, tj. knižní bylo vše, co nebylo mluvené, tedy o opozici *knižní* (tj. psaný) – *mluvený*. K nejednotnému vymezení knižnosti srov. A. Jedlička (1973). K problematice zkoumání vztahu knižnost – hovorovost byl A. Jedlička inspirován J. Novotným (1970).

²⁰ K protikladu hovorovost a knižnost je třeba ještě uvést: Zatímco hovorové jazykové prostředky konstituují hovorovou spisovnou češtinu jako jazykový útvar, jemuž odpovídají hovorové spisovné projevy, knižní jazykové prostředky vytvářejí pouze knižní stylovou vrstvu spisovného jazyka, nikoli však knižní spisovnou češtinu jako jazykový útvar (podútvár spisovné češtiny). Této vrstvě totiž neodpovídají jazykové projevy, pro které by bylo užívání knižních prostředků specifické.

teré gramatické funkce se prostě nepotřebují zvláštní hovorové prostředky. Nejčastěji se uvažuje o hovorových a obecně českých morfologických jazykových prostředcích, u nichž jsou některé problémy s jevy vágními, neostrými. Zvláštní situace je na fonologické (fonetické) rovině, kde volnější, nenucená výslovnost je hovorová (splývavá výslovnost některých hláskových skupin), složitější je situace „knížních“ jazykových prostředků, které bychom charakterizovali spíše jako vyšší, slavnostní výslovnost (nesplývavá výslovnost souhláskových skupin); hraje zde roli rovněž srozumitelnost pro posluchače. Specifické jsou poměry ve slovní zásobě. Hovorovými spisovnými prostředky nižších jazykových rovin se zabývala nejnověji J. Hoffmannová (2013), o hovorových spisovných syntaktických prostředcích srov. níže odd. 5.

Hovorová spisovná norma je kodifikována v základních mluvnících a slovnících. Z této kodifikace vycházíme a kontinuálně by na ni měly navazovat i připravované kodifikační mluvnice a slovníky, v nichž by měl být zachován kvalifikátor *hovorový*, protože jeho nahrazení jinými kvalifikátory (např. při přípravě nového výkladového slovníku češtiny) by zbytečně v praxi komplikovalo používání jazykových příruček u laických uživatelů, kteří jsou na kvalifikátor *hovorový* v protikladu ke kvalifikátoru *knížní* už zvyklí.²¹ Česká lexikografie už dříve vymezovala a na základě empirie nově kodifikovala některá slova, např. *Slovník spisovné češtiny* (1978) předefinoval mnohá slova obecné češtiny ve slova hovorové spisovné češtiny. *Česká mluvnice* Havránka a Jedličky ve svých různých vydáních zpřesňovala kodifikaci jazykových prostředků.

5. Hovorové spisovné syntaktické prostředky

Pro nedostatek místa necháme stranou empirická data hovorových spisovných prostředků fonologických, morfologických a lexikálních,

²¹ O kvalifikátoru *obecněčeský* v budoucím výkladovém slovníku češtiny srov. K. Mrázková (2013, s. 152).

kteří jsou často uváděni v pracích o hovorové (spisovné) češtině a které jsou známy i z mluvnic a slovníků, a všimneme si jen seznamu jazykových prostředků na syntaktické rovině větněčlenské a souvět-něčlenské, protože syntaxí se odborně zabýváme. U této roviny se uvádí, že v ní je situace ze všech rovin nejsložitější, protože je zde důležitý především rozdíl mezi psaností a mluveností.²² Nenářeční mluvená syntax byla popsána především u O. Müllerové (1994), která se nezabývala hodnocením mluvených prostředků z hlediska spisovnosti a nespisovnosti (s. 16). Nářeční mluvené syntaxi se věnovali moravští dialektologové (J. Chloupek, S. Prokešová, V. Michálková, J. Balhar, M. Šipková).

Necháme stranou protiklad mluvenosti – psanosti. Zajímají nás zde spisovné syntaktické prostředky hovorové, které takto uživatel společensky hodnotí, a to především ve vztahu k prostředkům knižním. Na základě dosavadní syntaktické literatury a svých gramatických zkušeností s analýzou bohatého materiálu popíšeme syntaktické prostředky hovorové.

Na souvětňčlenské syntaktické rovině jazykového systému (Štěpán 2012, s. 88) k hovorovým spisovným syntaktickým prostředkům patří spojovací výraz příčinný *že* (Svoboda 1972, s. 135; Štěpán 2013, s. 43), srov. *Jsem na tebe pyšná, žes* (→ neutrální *protože*, knižní *jelikož* jsi) *jí to tak pěkně řekla* (SYN2005), spojovací výrazy podmínkové *jestli* a *když* (Karlík 1990, s. 195; Štěpán 2013, s. 68), srov. *Jestli* (→ neutrální *jestliže*, *pokud*, dříve knižní *pakliže*) *dneska zastřelíš ještě jednu laň, tak za trest budeš sedět doma* (SYN2005), *Kluci, když budete hodní, tak vám přečtu večer pohádku* (Jelínek 1974, s. 44) aj. V obou dokladech jde o souvztažné hovorové spojovací výrazy *jestli – tak, když – tak*, které obsahují fakultativní zájmený výraz *tak* (Štěpán 2013, s. 59).

V souvětí *Přiběhl, že u lesa hoří včelín* jde o hovorovou konstrukci se spojovacím výrazem *že* a s elipsou prostředku, který kvalifikuje

²² Rozdíl psanosti a mluvenosti býval zmiňován už dříve u syntaktických prostředků ve stylistice (srov. Jedlička, Formánková, Rejmánková 1970, s. 101–144).

obsah vedlejší věty jako cizí sdělení, např. *Přiběhl se zprávou, že..., Přiběhl a volal, že...* (Jelínek 1974, s. 44). Jde o druh vět průvodních okolností (Štěpán 2013, s. 43), srov. *A dneska přišel, že* (→ s tím, že) *našel v rokli zahrabanej tank* (Hlas 24). Spojovací výraz *s tím, že* je původem z úředního stylu (Macháčková 1992, s. 141).

Za hovorové spisovné prostředky bývají už dlouho považovány především vztažné věty s nesklonným *co*,²³ srov. *To je ta kniha, co se mi líbila*, kde může být spisovná neutrální věta se zájmenem *která*, nebo i spisovná knižní se zájmenem *jež*. V nespisovném běžně mluveném jazyce nacházíme vztažné věty s *jak*, které obsahují resumptivní zájmeno 3. osoby (Štěpán 2013, s. 33), srov. *Nad ním je ještě dalajláma, jak se s ním* (→ se kterým, s nímž) *zná Havel* (Pokorný 40).²⁴

V souvětích *Ti kluci a holky měli všechno bez toho, aby* (→ aniž) *hnuli prstem* (SYN2005), *Vím, že jsme pět let žili bez toho, že* (→ aniž) *bychom vyměnili slovo, vzkaz, listek, nic* (SYN2005) jde o vyjádření nerealizované okolnosti vedlejší větou. Takové vedlejší věty jsou někdy odmítány (Hoffmannová, Šimandl 2008, s. 120). Nově bylo ukázáno na základě postavení těchto vět v jazykovém systému a jejich užívání v jazykových projevech různých stylových oblastí, že spojovací výrazy *bez toho, aby/že* pronikly z běžně mluveného jazyka do hovorové vrstvy jazyka spisovného, a to v konkurenci se spisovně neutrální až knižní spojkou *aniž* (Štěpán 2009b, s. 192).

Hovorovým spojovacím výrazem je příslovce *ovšem* v odporovacím souvětí (Svoboda 1972, s. 81; Malinovský 1996, s. 248n.), srov. *Číhal na vhodný okamžik, Marical ovšem* (→ neutrální *ale*) *na oplátku bedlivě hlídal jeho* (2005). Knižními spojovacími výrazy jsou *než, leč* (Štěpán 2013, s. 95).

Hovorovým syntaktickým prostředkem je v důsledkovém souvětí spojovací výraz *tak* (Štěpán 2013, s. 97), srov. *Ráda bych pokračo-*

²³ Za hovorové spisovné tyto věty poprvé označili B. Havránek a A. Jedlička (1952, s. 104). F. Trávníček ve stejné době, později Slovník spisovného jazyka českého a F. Kopečný je ještě považovali za lidové, obecněčeské, tedy nespisovné. Podrobněji o nich viz Svoboda 1967.

²⁴ O nespisovnosti takové konstrukce srov. Grepl, Karlík 1986, s. 450.

vala, tak (→ neutrální *proto*) *za sebou zavři zvenčí* (Lanczová 103). Knižními spojovacími výrazy důsledkovými jsou *tudíž, protože*.

Na větěčlenské syntaktické rovině jazykového systému vedle textotvorné funkce je exponentem hovorovosti či spisovné expresivity atributivní nebo doplňkové *on* ve větách jako *Ona Eva nepřijde* (Štícha 2005, s. 141). O hovorovém rázu zájmeného podmětu (*já vím, já to tušil*) a přívlastkového *ten* psal už V. Mathesius (1947, s. 286, 185). Hovorové jsou částice *to, ono* v jednočlenných větách (*to dnes prší*) (Havránek, Jedlička 1988, s. 455) apod.

6. Závěr

Cílem článku bylo na pozadí složitého vývoje české lingvistiky ukázat, že při stratifikaci češtiny na útvary je termín *hovorová spisovná čeština* ve vědeckém lingvistickém popisu užitečný, protože hovorové spisovné prostředky dnes potřebují některé společenské vrstvy. Tato čeština nemá knižní jevy a jevy útvarů běžně mluveného jazyka (obecné češtiny, interdialektů), obsahuje některé speciální hovorové prostředky. Upozornili jsme na prostředky syntaktické, prostředky morfologickými a lexikálními by se měli zabývat odborníci, kteří se specializují na morfologii a slovní zásobu. Hovorová spisovná čeština má celonárodní, prestižní a kodifikovanou normu. V budoucnu se bude třeba zabývat hovorovou spisovnou češtinou především v mluvených médiích, protože právě v mluvených veřejných projevech přes hovorovou podobu spisovné češtiny pronikají jevy běžně mluveného jazyka a zvláště obecné češtiny do jazyka spisovného psaného. Hovorová spisovná čeština se díky elitám po roce 1989 konstituuje, proto by bylo dobře, kdyby na základě vědeckého poznání spisovné normy se dále zpřesňovala kodifikace hovorových spisovných prostředků.

Při popisu komunikace se někdy příliš zdůrazňuje protiklad mluvenost – psanost²⁵ na úkor protikladu nespisovnost – spisovnost, který

²⁵ Uvažuje se především o stylu projevu mluveného a psaného (Hoffmannová 2002a, s. 457), o hovorovém stylu spojeném s běžnou komunikací včetně střed-

je ovšem z jiné roviny, ale který má stále svou důležitost.²⁶ Relativizují se pojmy při popisu češtiny tím, že se opomíjí hovorová spisovná čeština, běžně mluvený jazyk se vymezuje situačně. Příkláníme se k Jedličkově útvarovému pojetí běžně mluveného jazyka.

Celospolečenské vědomí stále uznává hodnoty spisovné češtiny. S tím jsou však bohužel v jistém rozporu snižující se dovednosti ovládnání spisovné češtiny, a to zvláště v její hovorové podobě, což je především vina naší školy. Je však potěšitelné, že dnes převládající pocit ležérnosti, nezávaznosti začíná vadit mladé generaci lingvistické i nelingvistické a že se opět v médiích ve zvýšené míře objevují pořady a články, které jsou věnovány spisovné češtině.²⁷ V lingvistice se v poslední době ukazuje, že nestačí jen objektivně popisovat češtinu, ale je správné, že lingvisté požadují aktivní ovlivňování vývoje češtiny (Adam 2009, s. 148; Beneš, Prošek 2011, s. 53n.). Toto praktické ovlivňování je mnohdy neprávem jistými lingvisty zpochybňováno v teoretických diskusích, a to za pomoci některých zjednodušujících termínů („nálepek“), srov. např. *preskripce, intervence, regulace* apod.

Soustředíme-li se na čistě vědeckou stránku problému hovorové spisovné češtiny bez ideologických konotací a názorových antipatií současného i minulého období, můžeme konstatovat, že pražská teorie spisovného jazyka,²⁸ která se zabývala unikátní jazykovou situací

ků nespisovných (Hoffmannová 2002b, s. 451), o hovorové spisovné češtině jako jazykovém útvaru je jen nepatrná zmínka (Nebeská 2002, s. 91).

²⁶ Měli jsme možnost seznámit se ve Freiburku s výzkumem mluvené spisovné němčiny, který probíhal už tehdy za pomoci počítačů (Štěpán 1972).

²⁷ Ještě před několika lety se oprávněně konstatovalo, že chybí jazyková osvěta v médiích a konsekvantní výuka mluvené spisovné češtiny ve vyšších školách (Bayerová-Nerlichová 2004, s. 191). V poslední době byla užitečná propagace češtiny v televizi, srov. např. publikace M. Pravdové – J. Saturové (2007, 2008, 2010).

²⁸ Její zakladatel B. Havránek, celoživotně známý svým kritickým založením, ve své poslední publikaci uvedl: „Sám pojem jazykové kultury, jak se ukazuje v pracích z poslední doby, je dosud labilní, není vlastně teoreticky a vědecky uspokojivě propracován. Toto propracování stojí teprve před námi“ (Havránek 1979, s. 10). Tzv. koncept minimální intervence (Cvrček 2008) však vede do slepé uličky, protože neguje jazykovou kulturu.

češtiny, zdůrazňovala především pružnou stabilitu a funkčně stylovou rozlišenost spisovného jazyka. Dnes vyzdvihujeme také útvarovou diferenciaci češtiny. Hovorová spisovná čeština má při dnešní sociální rozvrstvenosti všechny předpoklady k tomu, aby se šířila také za pomoci médií od dobrých řečových vzorů a od elit a nositelů vzdělanosti i do nižších sociálních vrstev současné české společnosti také v jejich mluvené komunikaci prostě sdělovací stylové sféry a přiblížila situaci češtiny situaci v jiných vyspělých evropských jazycích.

Literatura

- Adam R., 2009, *Nad knihou o jazykové regulaci*, „Naše řeč“ 92, s. 145–155.
- Barnet V., 1977, *Vztah komunikativní sféry a různorodu jazyka v slovanských jazycích (K sociolingvistické interpretaci pojmu jazyková situace)*, „Slavia 46“, s. 337–347.
- Bayerová-Nerlichová L., 2004, *Jazykový úzus vs. postoj k jazyku v Čechách: výsledky empirického a sociolingvistického výzkumu v západních Čechách a v Praze*, „Slovo a slovesnost“ 65, s. 174–193.
- Bělič J., 1958, *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné*, [in:] *Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě*, Nakladatelství ČSAV, Praha, s. 59–71.
- Bělič J., Havránek B., Jedlička A., Trávníček F., 1961, *K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné*, „Slovo a slovesnost“ 22, s. 98–107.
- Beneš M., Prošek M., 2011, *Ke konceptu minimální intervence*, „Slovo a slovesnost“ 75, s. 39–55.
- Bláha O., 2009, *Funkční stratifikace češtiny*. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, Olomouc.
- Cvrček V. et al., 2010, *Mluvnice současné češtiny I*, Karolinum, Praha.
- Cvrček V., 2006, *Spisovnost a její zdroje*, „Slovo a slovesnost“ 67, s. 46–60.
- Cvrček V., 2008, *Regulace jazyka a koncept minimální intervence*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Cvrček V., 2012, *Conditio sine qua non: východiska a možnosti při hledání konsenzu o jazykové regulaci*, „Slovo a slovesnost“ 73, s. 103–134.
- Cvrček V., Vyběral P., 2005, *Mluvme, jak nám zobák narost*, „Lidové noviny. Orientace“, 13. 8., s. 5.
- Čermák F., Sgall P., Vyběral P., 2005, *Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi*, „Slovo a slovesnost“ 66, s. 103–115.
- Čmejrková S., Hoffmannová J. (eds.), 2011, *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Academia, Praha.

- Daneš F., 1969, *Kultura mluvených projevů (její základní předpoklady a aktuální problémy)*, „Naše řeč“ 52, s. 95–109.
- Daneš F., 1988, *Pojem »spisovného jazyka« v dnešních společenských podmínkách*, [in:] R. Brabcová, F. Štícha (eds.), *Dynamika současné spisovné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*, Univerzita Karlova, Praha, s. 21–28.
- Daneš F., 2004, *Haškův »Švejk« a Vachkovo »Bidýlko« – dva milníky ve vývoji české prózy*, „Naše řeč“ 87, s. 113–123.
- Daneš F., 2009, *Kultura a struktura českého jazyka*, Karolinum, Praha.
- Daneš F., 2012, [recenze]: S. Čmejrková, J. Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*, „Jazykovědné aktuality“ 49, s. 50–54. On-line: http://www.ujc.cas.cz/jas/jaz_akt.htm.
- Daneš F., Sgall P., 1964, *Jazyk a současná společnost*, [in:] P. Sgall et al., *Cesty moderní jazykovědy. Jazykověda a automatizace*, Orbis, Praha, s. 7–30.
- Davidová D. (ed.), 1995, *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Universitatis Ostraviensis, Fakultas philosophica, Ostrava.
- Davidová D., Bogoczová I., Fic K., Hubáček J., Chloupek J., Jandová E., 1997, *Mluvená čeština na Moravě*, Tilia, Ostrava.
- Grepl M., Karlík P., 1986, *Skladba spisovné češtiny*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Hausenblas K., 1971, *Výstavba jazykových projevů a styl*, Universita Karlova, Praha.
- Havránek B., 1932, *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, [in:] B. Havránek, M. Weingart (eds.), *Spisovná čeština a jazyková kultura*, Melantrich, Praha, s. 32–84.
- Havránek B., 1942, *K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka*, „Časopis pro moderní filologii“ 28, s. 409–416.
- Havránek B., 1979, *Retrospektivní pohled na jazykovou kulturu*, [in:] J. Kuchař (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*, Academia, Praha, s. 9–11.
- Havránek B., Jedlička A., 1952, *Česká mluvnice*, Slovanské nakladatelství, Praha.
- Havránek B., Jedlička A., 1988, *Česká mluvnice*, Státní pedagogické nakladatelství.
- Hladká Z., Martincová O., 2012, *Slova v soukromých dopisech. Lexikografická sonda*, Masarykova univerzita, Brno.
- Hlas I., *Za barevným sklem*, Praha 2010.
- Hoffmannová J., 2002a, *Styl projevu mluveného a psaného*, [in:] P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 457–458.
- Hoffmannová J., 2002b, *Styl hovorový*, [in:] P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 451–452.
- Hoffmannová J., 2013, *Česká hovorovost a hovorová čeština (v kontextu dalších slovanských jazyků)*, „Slavia“ 82, s. 125–136.
- Hoffmannová J., Šimandl J., 2008, „Euročeština“ v lucemburských překladech dokumentů Evropského parlamentu, „Naše řeč“ 91, s. 113–126.
- Homoláč J., Mrázková K., 2014, *K stylistickému hodnocení jazykových prostředků, zvláště lexikálních*, „Slovo a slovesnost“ 75, s. 1–38.
- Horecký J., 1978, *Základy jazykovědy*, Slovenské pedagogické nakladatelstvo, Bratislava.
- Hrbáček J., 1983, *Poznámky k funkčním stylům prostě sdělovacímu, hovorovému a konverzačnímu*, [in:] K. Kučera, J. Štěpán (eds.), *Slavica Pragensia, 26: Problémy stylistiky*, Univerzita Karlova, Praha, s. 111–114.
- Hrbáček J., 1995, *Hovorová čeština*, [in:] *Přednášky z XXXIV. a XXXV. běhu LŠSS*, Univerzita Karlova, Praha, s. 53–61.
- Hronek J., 1972, *Obecná čeština* (učební text), Universita Karlova, Praha.
- Chloupek J., 1986, *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*, Univerzita J. E. Purkyně, Brno.
- Chloupek J., 1995, *Útvarová diferenciace a slohová stratifikace češtiny dnes*, [in:] J. Jančáková, M. Komárek, O. Uličný (eds.), *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 41–47.
- Jedlička A., 1971, *Oblastní varianty a spisovná kodifikace*, [in:] *Miscelanea linguistica*, Profil Universitas Palackiana Olomucensis, Ostrava, s. 205–210.
- Jedlička A., 1973, *K pojetí a vymezení knižnosti*, „Slovo a slovesnost“ 34, s. 92–97.
- Jedlička A., 1974, *Spisovný jazyk v současné komunikaci*, Universita Karlova, Praha.
- Jedlička A., Formánková V., Rejmánková M., 1970, *Základy české stylistiky*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- Jelínek M., 1963, *K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem*, „Slovo a slovesnost“ 24, s. 47–54.
- Jelínek M., 1966, *Postavení hovorového stylu mezi styly funkčními*, „Slovo a slovesnost“ 27, s. 104–118.
- Jelínek M., 1975, *Stylistické studie II. Stylistické aspekty gramatického systému*, Ústav pro jazyk český (interní tisk), Praha.
- Karlík P., 1990, *Podmínková souvětí v mluvním aktu*, „Naše řeč“ 73, s. 188–195.
- Kolektiv rusistů UK, 1973, *Problémy běžně mluveného jazyka, zvláště v ruštině*, „Slavia“ 42, s. 25–43.
- Kopečný F., 1949, *Spisovný jazyk a jeho forma hovorová*, „Naše řeč“ 33, s. 14–21.

- K r a u s J., 1993, Does Spoken Literary Czech Exist? In: E. Eckert (ed.), *Varieties of Czech. Studies in Czech Sociolinguistics*. Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, s. 42–49.
- K r ě m o v á M., Ch l o u p e k J., 2002, *Jazyk národní*, [in:] P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 192–194.
- L a n c z o v á L., *Doteky noci*, Praha 2004.
- L e e u w e n - T u r n o v c o v á v a n J., 2002, *Ještě jednou o diglosii v Čechách, tentokrát iz genderového zorného úhlu*, „Slovo a slovesnost“ 43, s. 178–199.
- M a c h á ě k o v á E., 1992, *Stereotypní spojovací prostředek s t í m, ž e*, „Naše řeč“ 75, s. 141–144.
- M a l i n o v s k ý M., 1996, *Výraz o v š e m a jeho významové modifikace*, „Naše řeč“ 79, s. 246–251.
- M a r t i n c o v á O., et al., 1998, *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů*, Academia, Praha.
- M a t h e s i u s V., 1947, *Čeština a obecný jazykozpyt*. Melantrich, Praha.
- M r á z k o v á K., 2013, *Obecná čeština v SSJČ a v lingvistické bohemistice obecně*, „Jazykovědné aktuality“ 50, s. 148–153. On-line: http://www.ujc.cas.cz/js/jaz_akt.htm.
- M ü l l e r o v á O., 1994, *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*, Praha: Academia, Praha.
- N e b e s k á I., 2002, *Čeština spisovná*, [in:] P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 90–91.
- N o v o t n ý J., 1970, *K problematice základní stylové charakteristiky spisovných jazykových prostředků*, „Naše řeč“ 53, s. 65–72.
- P a l k o v á Z., 2008–2009, *Výslovnost současné češtiny a kultura řeči*, „Český jazyk a literatura“ 59, s. 18–26.
- P o k o r n ý V., *Ahoj mamí*, Plzeň 2009.
- P r a v d o v á M., S a t u r k o v á J. (eds.), 2007, 2008, 2010, *O češtině*, 2, 3, Česká televize, Praha.
- Příruční mluvnice češtiny*, 1995, Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- S g a l l P., 1960, *Obichodno-razgovornij češskij jazyk*, *Voprosy jazykoznanija*“ 9, č. 2, s. 11–20.
- S g a l l P., 1990, *Havránkova koncepce rozvrstvení národního jazyka*, [in:] A. Macurová (ed.), *Slavica Pragensia*, 34. *Sborník k počtě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*, Univerzita Karlova, Praha, s. 83–92.
- S g a l l P., 1994, *Spisovnost a kultura vyjadřování*, „Slovo a slovesnost“ 55, s. 34–47.
- S g a l l P., 2010, *Perspektivy standardní češtiny*, „Jazykovědné aktuality“ 47, s. 73–94. On-line: http://www.ujc.cas.cz/js/jaz_akt.htm.
- S g a l l P., 2011, *Běžná mluva a lingvisté v Čechách a na Moravě*, [in:] *Jazyk, mluvení, psaní*, Karolinum, Praha, s. 205–220.

- S g a l l P., H r o n e k J., 1992, *Čeština bez příkras*, H&H, Praha.
- Slovník spisovné češtiny*, 1978, Academia, Praha.
- S t í c h A., 2004, *Jak mluvíme a co si o tom myslíme*, [in:] *Jazykověda – Věc veřejná*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 26–32.
- S v o b o d a K., 1967, *Vztažné věty s neskloňným co*, „Naše řeč“ 50, s. 1–12. On-line: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php>.
- S v o b o d a K., 1972, *Souvětí spisovné češtiny*, Universita Karlova, Praha.
- S v o b o d o v á J., 2011a, *Aktuální stav vnímání spisovné češtiny v České republice*, [in:] O. Orgoňová (ed.), *Jazyk a komunikácia v súvislostiach III*, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 86–93.
- S v o b o d o v á J., A d á m k o v á I., B o g o c z o v á I., J a n d o v á E., M e t e l k o v á R., S v o b o d o v á D. (2011b): *Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci*, Universitatis Ostraviensis, Ostrava.
- Š r á m e k R., 2012, *Hodnoty existenčních forem současné češtiny (Pohledz východu našeho jazykového území)*. Přednáška v Kruhu přátel českého jazyka v Praze dne 7. 11.
- Š t ě p á n J., 1972, *Výzkum mluvené němčiny ve Freiburgu*, „Slovo a slovesnost“ 33, s. 254–257.
- Š t ě p á n J., 2004, *Němčina na pozadí češtiny ve společnosti národního obrození*, „Jazykovědné aktuality“ 41, č. 3 a 4, s. 4–30. On-line: http://www.ujc.cas.cz/js/jaz_akt.htm.
- Š t ě p á n J., 2009a, *K vývoji názorů na prameny při zjišťování spisovné normy*, „Naše řeč“ 92, s. 57–71.
- Š t ě p á n J., 2009b, *Vedlejší věty vyjadřující nerealizované okolnosti se spojovacími výrazy b e z t o h o, a b y a b e z t o h o, ž e*, „Naše řeč“ 92, s. 169–183.
- Š t ě p á n J., 2012, *K otázce souvětých členů (klauzí)*, „Slovo a slovesnost“ 73, s. 83–102.
- Š t ě p á n J., 2013, *Souvětí současné češtiny*, Technická univerzita v Liberci, Liberec.
- Š t í c h a F., 2005, *Jestli ona Eva nakonec nebude příbuzná s Honzou (K anaforicko-tematizačním funkcím zájmena on)*, [in:] *Aleg(r)ace pro Evu. U příležitosti 70. narozenin Evy Hajičové*, Praha, s. 141–143.
- Š t í c h a F., et al., 2013, *Akademická gramatika spisovné češtiny*, Academia, Praha.
- U l i ě n ý O., 1998–1999, *K článku prof. Sgalla »Neochuzujeme spisovnou češtinu«*, „Český jazyk a literatura“ 49, s. 35–39.
- U t ě š e n ý S., 1980, *K rozrůznění českého národního jazyka (Metodologické a terminologické poznámky)*, „Slovo a slovesnost“ 41, s. 7–16.
- V a c u l í k L., 2008, *Dřevěná mysl. Výběr fejetonů z »Lidových novin« 2002–2008*, Jaroslava Jiskrová–Máj–Dokořán, Praha.